

Bijna niemand kent het verhaal van verzetsman Roelof Jan Dam uit Barneveld

[HISTORIE](#)

[TIPS VAN DE REDACTIE](#)

Foto: R.J. Damkamer

za 4 mei, 07:53

Portret van de in Barneveld geboren verzetsman Roelof Jan Dam als volwassen man.

BARNEVELD

Kort voor de bevrijding van Nederland arresteerden de Duitsers een belangrijk persoon uit het Nederlandse verzet. Het was de in Barneveld geboren en nu haast vergeten verzetsman Roelof Jan Dam, die in april 1945 gefusilleerd werd.

Lennard Pater

Het is maart 1945 als de dan 48-jarige verzetsman Roelof Jan Dam door twee mannen van de Landwacht staande wordt gehouden bij

het plaatsje Loon, nabij Assen. Dam is op dat moment al bijna vijf jaar betrokken bij het verzet tegen de Duitsers en heeft sinds de kerstdagen van 1943 geen vaste verblijfplaats meer. De bezetter zocht hem en hij besloot te gaan onderduiken. Hij trok, slapend in hooibergen en waar het zoal uitkwam, door het land, om lezingen te geven, zich in te zetten voor de verzetskrant Trouw en om mensen te enthousiasmeren voor het verzet. Lang wist hij uit handen van de Duitsers te blijven, maar daar kwam dus in maart 1945 een einde aan.

„Eigenlijk werd hij per toeval opgepakt”, vertelt Marc Janssens uit Hoogland, die sinds een aantal jaar aan een biografie over Dam werkt. „Dam was onderweg naar Dennenoord, een psychiatrische inrichting in Laren waar ook verzetsmensen zaten en opeens doken er twee mensen van de Landwacht op. Hij had verzetsmateriaal in zijn tas, onder meer van Trouw, en al snel kwamen de twee mannen erachter dat ze met de gezochte Roelof Jan Dam te maken hadden.” Deze arrestatie zette het proces in gang dat zou leiden tot zijn dood: op 10 april 1945 werd hij door de Duitsers gefusilleerd.

BARNEVELD

Wie was deze Roelof Jan Dam en wat ging er vooraf aan zijn toevallige arrestatie en tragische dood? Dam werd in 1896 in Barneveld geboren, in een gezin met drie kinderen. Hij had een sterke band met z'n ouders en twee zussen en heeft, zegt biograaf Janssens, relatief lang thuis bij zijn ouders in Barneveld gewoond, waar hij het, volgens Janssens, goed had. Het milieu waarin hij opgroeide was gereformeerd, iets dat een stempel op zijn leven zou drukken. Over de connectie met geboorteplaats Barneveld is nog veel onbekend. Historicus Wim Berkelaar, die schreef over Roelof Jan Dam en veel kennis heeft van bijvoorbeeld de rol van

gereformeerden in het verzet: „Ik weet helaas weinig van die Barneveld connectie.” Ook biograaf Janssens moet op dit punt nog veel vragen onbeantwoord laten. „Waar in Barneveld werd hij precies geboren? Naar welke kerk ging de familie? Waar en wanneer is hij gedoopt? Ik weet het niet.” Ook binnen de familie van Dam is daar weinig over bekend, net als bij het Barneveldse gemeentearchief.

Zeker is dat vader Wicher Dam in Barneveld werkte als handelaar in effecten en dat het gezin, mede door een erfenis die Dams moeder Grietje Holtrop kreeg, het financieel goed had. Dit betekende dat Dam, die als kind door zijn vader onderwezen werd, klassieke talen kon gaan studeren aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. „Tijdens zijn studententijd bleef hij”, zegt Janssens, „heel erg op zijn ouderlijk huis in Barneveld betrokken, waar hij vanaf 1918, als hij nog studeert, ook weer woont.” Na zijn studententijd wordt Dam docent, eerst in Kampen, later in Zutphen en uiteindelijk vanaf 1930 weer in Kampen. Als de Duitsers in mei 1940 Nederland binnenvallen is Dam rector van het Gereformeerd Gymnasium in Kampen. In die hoedanigheid laat hij meteen aan zijn leerlingen merken hoe hij over de nazi's denkt. „Op de dag van de inval in mei 1940 heeft hij”, vertelt Janssens, „om negen uur 's ochtends de school bij elkaar geroepen en gezegd: er is hier een totalitaire oorlog gaande en de nazi's zijn hier niet alleen om ons land te veroveren, maar ook om hun ideologie aan ons op te dringen. Hij was er vanaf het begin af aan van overtuigd: deze ideologie, het nationaalsocialisme, is in strijd met alles waar wij voor staan. En hij heeft ook gelijk gehandeld.”

LUNTERSE KRING

Dam raakt betrokken bij het regelen van de dan nog in de kinderschoenen staande onderduik van Joodse mensen en zet zijn eerste schreden in het verzet, waar hij uiteindelijk bekend komt te staan als Meneer of Dr. Maas. Die eerste schreden zijn nauw met

onze regio verbonden, want Dam komt in contact met de zogenoemde Lunterse Kring. „De Lunterse Kring begon“, vertelt onderzoeker Geurt Henk Spruyt „in augustus 1940 in Lunteren, vandaar de naam. Een groep van voornamelijk hervormde mensen kwam samen op een zendingsterrein en zond een brief aan de hervormde synode, waarin werd gevraagd om een openlijk protest van de kerk tegen het opkomend antisemitisme en de maatregelen gericht tegen de Joden.“ Dam was in zekere zin een vreemde eend in de Lunterse bijt, want hij was zeer uitgesproken gereformeerd en hoorde dus eigenlijk in het toen nog heel verzuilde Nederland bij een andere zuil. Maar de oorlog slechtte, zegt ook historicus Wim Berkelaar, barrières en dus kwam de gereformeerde Dam, al is niet goed te zeggen hoe precies, bij dit overwegend hervormde gezelschap.

GELOOF

Het is belangrijk te benadrukken dat zijn geloof een centrale rol speelde in zijn beslissing bij het verzet te gaan. „Zijn geloof is absoluut de drijfveer geweest“, zegt Janssens. „Hij was een diepgelovig man en er zijn ook verhalen dat-ie elke dag zeker een half uur in de Bijbel las. Hij zei over dit Bijbellezen dat-ie het meer nodig had dan eten.“ Voor de oorlog bracht zijn rotsvaste geloof hem meermaals met anderen in conflict. Zijn geloof leidde namelijk soms, en de zelf oorspronkelijk uit gereformeerde kring afkomstige Wim Berkelaar ziet dit in gereformeerde contreien meer, tot rechtlijnigheid. „Wat gereformeerden zoals Dam groot maakt in de oorlog“, zegt Berkelaar, „is dat ze meteen het totalitaire denken van de nazi's doorzien. Gereformeerd kopstuk Klaas Schilder had bijvoorbeeld gelijk in 1940 de leus: schuilkerken uit, uniformen aan. Dat is groots. Tegelijkertijd zit bij deze gereformeerden het conflict in hun levens gebakken, zeker ook bij Dam, wiens leven toch wel van conflict naar conflict loopt. En dat roept bij mij wat gemengde gevoelens op. Dam is voor mij toch de

verpersoonlijking van een bepaald type vechtlustige, rechtlijnige gereformeerde uit de periode 1900 – 1950.”

SCHERPSTLIJPER

Niettemin benadrukt Berkelaar dat het wel deze geformeerde strijd lust was die mensen als Dam ertoe bracht zich bij het verzet aan te sluiten. „Met zijn strijd lustige karakter was hij bijna voorbestemd om in de oorlog in het verzet te gaan. En daaruit blijkt dat zo’n karakter kracht en zwakte is.” De kracht is voor Berkelaar dat Dams onwankelbare, soms rechtlijnige geloof hem meteen de slechtheid van de nazi’s deed inzien en de noodzaak van verzet; de zwakte is, vertelt ook biograaf Janssens, dat Dam vaak over kleinigheden met mensen in conflict kwam. „Deze neiging van Dam het conflict niet uit de weg te gaan is”, aldus Berkelaar, „een vorm van moed, het vereist namelijk durf om het conflict aan te gaan, maar het heeft ook een keerzijde.” Veel gereformeerden waren, volgens Berkelaar, scherpstlijpers en dat gold ook voor Dam. Zo was hij betrokken bij een scheuring binnen de gereformeerde kerk in de oorlog, de Vrijmaking van 1944. Daar zat hij, zegt Berkelaar, redelijk geharnast in, al benadrukt Janssens dat hij met beide kampen – Dam behoorde zelf tot de vrijgemaakten – in die scheuring contact had.

(Lees verder onder de foto)

*Een jonge Roelof Jan Dam (midden), geflankeerd door zijn ouders en twee zussen, Aleida (links) en Sjonette (rechts). Deze gezinsfoto is gemaakt in de tijd dat de familie in Barneveld woonde. -
Familiearchief*

ARRESTATIE EN DOOD

Rechtlijnig of niet, zijn karakter maakte Dam uiteindelijk tot verzetsheld. Een verzetsheld die bijna de oorlog wist te overleven, ware het niet dat hij die twee mensen van de Landwacht tegenkwam bij Loon. Na zijn arrestatie werd Dam naar de gevangenis in Assen gebracht en verhoord. Voor zijn arrestatie had hij al gesproken over wat hij zou doen als dit zou gebeuren. Janssens: „Hij moet gezegd hebben: ‘Ik verwacht van mijn Heer dat ik niet zal doorslaan onder druk van de Duitsers.’ Ook hier zien we zijn geloof terug. Net als in een door hem na zijn arrestatie gedicteerd briefje voor z'n vrouw waarin hij zei: ‘Ik zal God altijd blijven loven.’ Het laatste woord moest onderstreept worden.”

Doorslaan deed Dam inderdaad niet, maar hij ging tijdens de verhoren wel over tot een bijzondere stap: hij probeerde het pistool van een Duitser te grijpen, werd vervolgens neergeschoten en naar het ziekenhuis gebracht. Waarom deed hij dit? „Het is aannemelijk”, zegt Janssens, „dat hij aan de ene kant niet wilde liegen, want hij geloofde heel sterk dat je niet mocht liegen, maar aan de andere kant ook zijn collega’s uit het verzet niet wilde verraden en daarom dacht: ik kan me beter laten neerschieten in de hoop dat ik in het ziekenhuis terechtkom.” En dus greep hij naar het pistool. Volgens de overlevering zou hij één keer in de lucht geschoten hebben en werd hij vervolgens in z’n buik geschoten. Daarna bracht men hem naar het ziekenhuis in Groningen.

BEVRIJDINGSPLAN

Al snel moest hij terug naar de gevangenis en ondertussen beraamde het verzet een bevrijdingsplan. Het idee was hem te bevrijden als hij weer van de gevangenis naar het ziekenhuis moest om de hechtingen eruit te laten halen. Dit plan werd niet uitgevoerd. „Eigenlijk zijn al die bevrijdingsplannen”, vertelt Janssens, „gestuit op de haalbaarheid. Het bleek dat Dam zo goed bewaakt werd dat het verzet een bevrijdingspoging te riskant vond en dacht: als we dit nu gaan doen, maken we veel meer slachtoffers dan de winst die zijn bevrijding oplevert. Dit laat trouwens allemaal wel zien dat hij echt een grote vis was, want de Duitsers vonden hem kennelijk zo belangrijk dat ze hem heel goed bewaakten en de verzetsmensen zagen hem als een spin in het web en dachten: als hij gaat praten is dat voor ons heel erg, want hij weet zoveel, heeft zoveel adressen van mensen.”

POSTUUM

Toch wist dat verzet hem dus niet te bevrijden. Dam bleef een gevangene van de Duitsers en werd op 10 april 1945, slechts drie dagen voordat de stad door de Canadezen bevrijd zou worden, in

Assen gefusilleerd. Na de oorlog kreeg hij veel waardering. Hem werd het Verzetskruis 1940 - 1945 toegekend - een kruis dat minder dan honderd mensen kregen - en hij werd na de bevrijding met veel eer, volgens historicus Berkelaar, „met veel toeters en bellen”, herbegraven. Dit nadat zijn lichaam kort in een massagraf had gelegen.

Na de herbegraving werd het relatief stil rond de Barneveldse verzetsman. Volgens Janssens waren er twee oplevingen. In 1949, toen postuum Dams boek *Stoa en Literatuur in het licht der Schrift*, dat bij veel gereformeerden, waarschijnlijk ook in Barneveld, in de kast staat, verscheen en in 1957, toen men een gereformeerde school naar hem noemde en er boekje over zijn leven en werk uitkwam. Daarna nam, ook in Dams eigen gereformeerde kring, de aandacht af. En dus is de bekendheid van geboren Barnevelder Dam minder groot dan op grond van zijn verzetsverleden en tragische dood zou mogen worden verwacht. „Maar met de nog altijd groeiende belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog kan daar”, zegt biograaf Janssens tot slot, „zomaar verandering in komen.”

<https://www.barneveldsekrant.nl/lokaal/historie/1029177/bijna-niemand-kent-het-verhaal-van-verzetsman-roelof-jan-dam->